

Анатолій ТКАЧУК

**ЗАКОНОДАВСТВО
ДЛЯ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ:
НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВА ЗМІН**

Київ – 2002

ББК 67.9(4УКР)

Ткачук А.Ф.

Т48 Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін.
— К.: [Інститут громадянського суспільства], 2002. — 32 с.

ISBN 966-7672-27-1

Ця робота стала можливою завдяки співпраці українських громадських організацій, які об'єдналися з метою виробити цілісну концепцію трансформації українського законодавства для третього сектору й активізувати вплив громадських організацій на процес законотворення, з тим аби новітнє законодавство стало добрим засобом становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ми розуміємо, що жодна з проблем не повинна вирішуватися через створення проблеми в іншому місці. Тим-то наша робота над змінами законодавства не спрямована на лобіювання інтересів третього сектору через створення проблем іншим секторам суспільства. Ми переконані, що об'єктивно в розвитку громадянського суспільства зацікавлені й інші сили українського суспільства, а розвинений третій сектор є запорукою стабільності та безповоротності демократії в нашій державі.

В нашому дослідженні коротко викладено основні проблеми законодавства для третього сектора та можливі шляхи їхнього вирішення.

Розраховано на активістів та керівників громадських, благодійних організацій, представників політичних партій, фахівців-юристів, депутатів та їхніх помічників, студентів юридичних вузів.

ББК 67.9(4УКР)

*Видання здійснено за сприяння Програми Партнерства Каунтерпарт
за фінансової підтримки Агентства Міжнародного Розвитку США
та Світового Банку*

*Позиція автора може не співпадати з позицією
Програми Партнерства Каунтерпарт,
Агентства Міжнародного Розвитку США та Світового Банку*

ISBN 966-7672-27-1

© А. Ткачук, 2002

Що таке «третій сектор»¹?

Зазвичай прийнято виокремлювати три сектори суспільства.

Суспільство		
I — влада	II — бізнес	III — громадськість
Органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів.	Система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку.	Організації, що утворюються за власною ініціативою засновників, не залежною від волі органів влади чи посадових осіб, без мети одержання прибутку для його перерозподілу між учасниками організацій.

Коли спробувати пояснити юридичну природу утворення та діяльності організацій третього сектору, то можна віднайти, принаймні, дві найважливіших ознаки такої природи: перша — право громадян на свободу об'єднання (свобода асоціації; стаття 36 Конституції України), друга — право на діяльність, що впливає із реалізації інших громадянських прав (ст.ст. 34, 35, 39, 41, 48 Конституції України). Відповідники всіх цих прав можна знайти і в таких відомих міжнародних правових документах, як «Загальна Декларація прав людини» від 10.12.1948 року та «Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права» від 19.12.1966 року.

Ознаки організацій третього сектору

Про деякі ознаки організацій третього сектору в найзагальнішому вигляді частково йшлося вище. Спробуємо їх ще раз формалізувати й зійтися на певному усталеному терміні, яким би можна було скористатися в подальшому.

Отож, головними, спільними для всіх організацій третього сектору ознак є:

1. *Недержавний (неурядовий) характер організації*. Тобто держава в особі органів державної влади та місцевого самоврядування не є засновни-

¹ За матеріалами «Настільної книги для неприбуткових організацій», Інститут громадянського суспільства, 2000 р.

ком такої організації на підставі закону чи через ухвалення публічного акту відповідним органом влади і не здійснює адміністративного управління чи контролю за діяльністю такої організації. Щодо деяких організацій третього сектору (як-ось суспільно-корисна установа), то їхнім засновником чи співзасновником можуть бути певні органи державної влади та місцевого самоврядування; після заснування такої організації вона, однак, стає юридичною особою приватного права.

2. *Самоуправління*. Керівництво організацією здійснюється її учасниками відповідно до її статутних (установчих) документів.

3. *Добровільність*. Організація засновується на основі доброї волі осіб чи особи, що виступає засновником. Ніхто не може бути примушений до вступу в організацію і нікому не може бути заборонено вийти з такої організації.

4. *Некомерційність*. Організації не створюються з метою вести підприємницьку, комерційну діяльність.

5. *Неприбутковість*. Метою створення чи діяльності організації не може бути одержання прибутку, що розподіляється між її членами, засновниками чи пов'язаними з ними особами. Прибуток організації, отриманий нею внаслідок її комерційної діяльності, може використовуватися лише на статутні цілі, а кошти чи майно організації після її ліквідації не розподіляються між її членами чи засновниками, а використовуються лише із статутною метою.

6. *Корисність організації*: для своїх членів — приватнокорисна або організація взаємної вигоди; для суспільства в цілому — через їхнє сприяння благодійництву, розвитку освіти, науки, культури, захисту природного середовища, надання певних соціальних послуг тощо — суспільно-корисна організація.

Ясна річ, число видів ознак у різних країнах може бути досить різне й значне, проте й відмінне — з урахуванням історичних та національних традицій кожної окремої країни. Загалом же можна виділити організації з найбільш спільними ознаками, характерними для всіх країн демократичного устрою:

1. *Політичні партії*. Це організації, що об'єднують у своїх рядах громадян певної країни з винятково політичною метою: досягнення влади і впровадження власної політичної програми через формування державних інституцій за участю своїх членів. Регулюються спеціальним законодавством про партії.

2. *Професійні спілки*. Найбільш масові та найбільш організовані об'єднання громадян за професійною ознакою. Основною метою створення та діяльності профспілок є відстоювання інтересів своїх членів перед працедавцями та державою. Регулюються спеціальним законодавством про профспілки.

3. *Релігійні організації та церкви.* Організації, що будуються на основі реалізації людиною права на свободу совісті та віросповідання. Хоча у деяких країнах існують офіційна церква чи офіційна релігія, яких частково підтримує держава, більшість експертів та вчених відносить релігійні організації до недержавних неприбуткових організацій у загальноприйнятому розумінні цього слова. Регулюються спеціальним законодавством про свободу совісті.

4. *Організації громадського самоврядування населення.* Такими організаціями є об'єднання громадян за місцем проживання для вирішення конкретних питань організації нормальних умов проживання у багатоквартирних будинках, під'їздах, на вулицях чи кварталах. Регулюються або національним законодавством про місцеве самоврядування, або місцевими нормативними актами, що ухвалюються органами місцевого самоврядування відповідно до власної компетенції.

5. *Добровільні страхові та пенсійні фонди, кооперативи споживачів, кредитні спілки, бізнес-асоціації, громадські лікарні, школи, музеї, бібліотеки тощо.* Регулюються загальним законом про некомерційні (непідприємницькі організації) та спеціальним законодавством, що визначає особливості правового регулювання окремих видів таких організацій.

6. *Громадські організації (асоціації).* Найчисельніша й найрізноманітніша група організацій третього сектору. Регулюються загальним законом (див.п.6) або окремим законом про об'єднання громадян.

7. *Некомерційні (благодійні) фонди, установи (не членські) або товариства (членські), організації приватно чи суспільно корисні.* Зазвичай діють у рамках загального закону про некомерційні організації. В багатьох країнах діють також окремі закони для фондів. Благодійний статус визначається податковим законодавством.

Термінологія

Організації, що належать до більш вузького переліку (п.п.6-7), часто поймають як **організації громадянського суспільства**.

Ще поширеніші загальні терміни, що їх уживають для означення цих організацій: **неурядові** (недержавні) або **неприбуткові** організації.

Досить часто вдаються до термінів **неурядові** чи **недержавні** організації, беручи за основу класифікації ознаку недержавної природи утворення організації; втім, такий термін не є юридично виражений.

Неурядовий чи недержавний характер організації говорить, як уже йшлося, про те, що така організація створюється не актом органу влади, а

рішенням засновника, тобто має приватно-правову природу походження і не управляється органом державної влади чи місцевого самоврядування. Але під таке означення підпадає переважна більшість підприємницьких структур, заснованих на приватному праві без участі держави в особі її органів влади. Тобто з таким же успіхом більшість підприємницьких структур можна вважати за неурядові чи недержавні організації.

Часто вживається і такий термін: **неприбуткова** організація. Знову ж таки за основу класифікації взято лише одну з кількох ознак, а саме неприбутковість діяльності організації. Коли ж розглянемо перелік неприбуткових організацій, то побачимо: до них реально належать усі органи державної влади, місцевого самоврядування та більшість установ, створених їхніми юридичними актами.

Логічно висновити: щоб зарахувати організацію саме до організацій *третього сектору*, слід дотриматися кількох умов, або ж, як мовлять математики, мають бути виконані необхідні та достатні умови: організація повинна мати приватно-правову природу (бути юридичною особою приватного права)² і не мати за основну мету діяльності ведення підприємницької діяльності та/або розподілу прибутку серед учасників (бути неприбутковою).

Що так, то найбільш юридично правильний для таких організацій може бути термін: недержавна неприбуткова або недержавна непідприємницька організація. Це, на наш погляд, і юридично зрозуміліше.

Причини виникнення недержавних непідприємницьких організацій

Обов'язковими для виникнення недержавних непідприємницьких організацій є як мінімум одна чи кілька взаємопов'язаних причин:

1. *Плюралізм народу*. Іншими словами: наявність серед народу досить стійких груп людей, що мають спільні інтереси, які можна вирішити або захистити за умов спільних дій всіх чи більшості зацікавлених у цьому осіб. Ця передумова є головною для створення власне громадських організацій членського типу, політичних партій чи професійних спілок.

2. *Наявність ніші суспільного життя, не заповненої державним чи підприємницьким сектором*. Недостатність соціального чи іншого забезпечення з боку державних служб чи органів та невідповідність праці там приватного

² Це стосується не лише юридичних осіб. Можуть утворюватись і діяти організації у вигляді асоціацій (товариств) і без статусу юридичної особи, проте у таких організацій правоздатність обмежена.

підприємництва викликає до життя створення різних благодійних фондів, установ або органів громадського самоврядування.

3. Історичні (національні) традиції, схильність народу до колективізму та вирішення справ за участю багатьох людей.

Термінологія за українським законодавством

Із вище сказаного можна зрозуміти: попри складні й чисельні ознаки, що їх мають організації третього сектору і які їх відрізняють від організацій підприємницьких чи урядових, не існує однозначного юридичного терміну, який би одночасно поширювався на всі такі організації, — ні в міжнародних документах, ні в більшості національних правових систем.

Не виняток тут і Україна, де сформувався певний понятійний апарат з цих питань: він не завжди відповідає іноземним аналогам, але про нього слід пам'ятати з огляду на українське законодавство.

Об'єднання громадян (ОГ) — найбільш загальний термін, що стосується громадських організацій, професійних спілок, політичних партій (ст.36 Конституції України).

Громадські організації (ГО) — об'єднання громадян, створені для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно— культурних, спортивних та інших спільних інтересів (ст.3 Закону «Про об'єднання громадян»).

Благодійні організації (БО) — недержавні організації, що здійснюють благодійну діяльність відповідно до закону «Про благодійництво та благодійні організації»(ст.1).

Неприбуткові організації (НПО) опосередковано визначаються в законі «Про оподаткування прибутку підприємств»(ст.7.11).

Оскільки не торкатимемося таких специфічних структур, як релігійні організації, кредитові спілки тощо, то формально коло наших інтересів щодо видів організацій, діяльність яких врегульовано законодавством, досить звужене:

Вид організації	Назва закону	Дата прийняття
Громадські організації ³	«Про об'єднання громадян»	16 червня 1992 р.
Благодійні організації	«Про благодійництво та благодійні організації»	16 вересня 1997 р.
Творчі спілки	«Про професійних творчих працівників та творчі спілки»	7 жовтня 1997 р.
Дитячі та молодіжні організації	«Про молодіжні та дитячі громадські організації»	1 грудня 1998 р.

Ці організації термінологічно визначені законами, що їх структури громадянського суспільства застосовують повсякчас. Існує цілий ряд законів, що вводять інший понятійний апарат, який також стосується питання загальної термінології у третьому секторі⁴:

Некомерційні: Фонд соціального страхування від нещасних випадків (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року).

Що не мають на меті одержання прибутку: фондові біржі (Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18 червня 1991 року).

Безприбуткові: Національний центр підготовки банківських працівників (Постанова Верховної Ради України «Про створення Національного центру підготовки банківських працівників» від 17 листопада 1993 року).

Самоврядні організації: Національна академія наук України та галузеві академії наук (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року).

Саморегулюючі організації: (Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року).

Громадські формування: (Водний кодекс України).

Громадські природоохоронні формування: (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року).

Політичні формування: (Закон України «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року),

Громадські об'єднання: (Закон України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 року).

Оскільки більшість організацій третього сектору є юридичними особами, то саме їм ми приділяємо основну увагу. Усвідомлюючи: нині чинний Цивільний кодекс України є за давним кодексом УРСР, де взагалі нема понять неприбуткових чи непідприємницьких організацій, а визначення юри-

³ В Україні існує цілий перелік різних «галузевих» законів, де є одна-дві статті, присвячені громадським організаціям, що діють у сфері регулювання цього закону (наприклад, інвалідські організації захищає Закон «Про основи соціальної захищеності інвалідів»). Проте це регулювання навряд чи є виправданим, оскільки порядок утворення та діяльності громадських організацій, незалежно від назви чи сфери діяльності, визначається одним базовим Законом «Про об'єднання громадян».

⁴ В. Милованов, «Особенности создания и правового статуса юридических лиц в Украине, не ставящих целью получение прибыли». Материалы конференции «Законодательство для неприбыльных организаций: теоретические основы и практическая реализация». Киев. 10 ноября 1999/под.ред. А.Ф. Ткачука - К, 2001. с.18-28.

дичної особи також доволі «радянське». Пам'ятаючи, що Україна ухвалила новий Цивільний кодекс, спробуємо розглянути класифікацію юридичних осіб саме за цим документом (він, на жаль, ще не набув чинності).

Класифікація юридичних осіб за новим Цивільним кодексом України

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ				
Об'єднання осіб та/або майна у відокремлену організацію, яка наділяється правоздатністю і може мати майнові та особисті немайнові права і нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді.				
НЕПІДПРИЄМНИЦЬКІ – здійснюють статутну діяльність без мети отримання та розподілу прибутку між учасниками			ПІДПРИЄМНИЦЬКІ – здійснюють підприємницьку діяльність з метою отримання та наступного розподілу прибутку між учасниками	
Приватного права	Об'єднання осіб (учасників), має корпоративний устрій і управляється учасниками.	Товариства (асоціації)	Товариства (підприємства)	Створюються за ініціативою приватних фізичних або юридичних осіб на основі добровільності.
	Об'єднання майна у відокремлену організацію без членів.	Установи (фонди)	Виробничі кооперативи	
Публічного ⁵ права	Органи державної влади		Казенні підприємства	Створюються за законом або за рішенням органів державної влади чи місцевого самоврядування.
	Органи місцевого самоврядування		Комунальні підприємства	
	Бюджетні установи та організації			

Організаційно-правові форми організацій третього сектору як юридичних осіб

Законодавство різних країн оперує поняттям різних організаційно-правових форм НПО. У багатьох країнах виділяють передусім дві форми –

⁵ Юридичні особи публічного права не відносяться до теми нашого дослідження, тому терміну *непідприємницькі організації* щодо таких юридичних осіб не застосовуємо.

організації членські (з фіксованим членством) та організації без членства: асоціації (товариства) та фонди (фундації). Законодавство окремих країн допускає більшу кількість організаційно-правових форм, проте наявність у законодавстві їхнього надто великого числа не тільки не спрощує ситуацію навколо можливих податкових пільг чи реєстрації організацій, а -навпаки — ускладнює її. За приклад може правити Росія.

Традиційно найпоширенішою практикою є виділення двох/чотирьох організаційно-правових форм НПО:

- 1) асоціація/товариство;
- 2) спілка організацій;
- 3) фонд/фундація;
- 4) установа;

Якщо проаналізувати ці форми за кваліфікаційними ознаками, то можна побачити: перша й друга організаційно-правові форми є типовою асоціацією чи товариством — членською організацією, а друга і третя — типовою не членською організацією, що з однаковим успіхом може зватись як фондом, так і установою.

Юридична особа			
Членська		Не членська	
Асоціація/товариство	Спілка/союз	Фонд/фундація	установа
Члени — фізичні та/або юридичні особи	Члени — юридичні особи	Майно передається у власність	Майно передається у користування

Асоціація/товариство

Асоціація є організацією, що засновується не менш як двома (закон може передбачати і більшу кількість членів для заснування такої організації) фізичними особами та об'єднує на добровільних засадах і на основі індивідуального фіксованого чи нефіксованого членства фізичних осіб для досягнення спільної статутної мети і захисту спільних інтересів.

Як видно із такого визначення, асоціація є класичною формою об'єднання громадян і створюється саме громадянами, котрі об'єднуються для задоволення своїх потреб чи захисту власних інтересів.

Майно таких організацій формується за рахунок членських внесків, пожертвувань фізичних та юридичних осіб, господарської діяльності чи

надходження від створених організацією власних підприємств (якщо це допускається законодавством).

Особливістю асоціацій є наявність у статуті вимоги до вищого керівного органу, що ним можуть бути з'їзд, конференція або збори.

Спілка/союз

Спілка/союз як організаційно-правова форма є членською організацією, у якій, на відміну від товариства-об'єднання громадян, членами є юридичні особи.

За умов об'єднання юридичних осіб, котрі є суб'єктами підприємницької діяльності, таке об'єднання може бути дійсно неприбутковою організацією, якщо воно створене не з метою одержання прибутків, а для представлення інтересів своїх членів перед органами влади чи захисту своїх інтересів, спільних для членів спілки. У цьому випадку, на відміну від звичайної членської організації, де члени — фізичні особи, для спілки юридичних осіб можуть встановлюватися особливі правила антимонопольного характеру та неможливість для таких організацій виступати засновниками інших юридичних осіб.

Фонд/фундація

Фундація або фонд є організацією, яка не має членства і засновується за ініціативою однієї особи чи групи фізичних або юридичних осіб з метою здійснення не забороненої законом суспільно-корисної діяльності на основі переданого засновниками майна.

Як бачимо, фундація є специфічною організацією, яка вирізняється від інших організаційно-правових форм тим, що засновники повинні не просто об'єднатися (тим паче що тут засновником може бути одна особа), а внести певне майно, що використовуватиметься у статутних цілях. Причому майно, що його вносять на користь фундації, відчужується від власника і стає майном фундації. А в разі ліквідації останньої майно засновникам чи жертводавцям не повертається. Тобто фундація — це об'єднання не осіб, а капіталів.

Фундації або фонди досить поширені організації — своєрідні накопичувачі коштів для їхнього подальшого перерозподілу і використання на статутні, благодійні цілі. Найскладнішим питанням організації та діяльності таких організацій є вимога до їхньої неприбутковості та справжнього благодійництва. Саме фонди мають найбільші пільги щодо оподаткування,

проте їх і найбільше контролюють, аби не допустити можливого їх використання не з благодієюю, а з корисливою метою.

Для фундацій обов'язковим елементом внутрішньої структури має бути наглядова рада чи якийсь інший подібний орган із високошановних людей, котрі не обов'язково є засновниками фундації, але яким довіряють засновники і які здійснюють наглядову функцію щодо діяльності фундації. Фінансові баланси фундацій мають бути відкриті для ознайомлення.

Установа

Неприбуткова установа — організація, що не має фіксованого членства і яка засновується за ініціативою однієї фізичної чи юридичної особи або групи таких осіб зі статутною метою здійснення не забороненої законом су-пільно-корисної діяльності в окремій сфері чи надання конкретних послуг на основі майна, переданого установі засновниками у користування.

Головна відмінність установи від фундації — це відношення до майна. У фундації засновники передають фундації майно у власність; в установі майно не міняє свого власника, а лише передається ним у користування. У деяких країнах вважають, що неприбуткову установу можна вважати видозміненою фундацією, де в певних випадках власник може витребувати своє майно назад — за умови повернення ним пільг із оподаткування цього майна протягом терміну, скільки існувала фундація.

Для посттоталітарних постсоціалістичних країн наявність такої форми неприбуткової організації є досить важливим елементом громадської «приватизації» конкретних державних установ, як-ось бібліотеки, музеї, зоопарки тощо.

Основні відмінності кваліфікаційних ознак асоціації/товариства та фонду/установи

Кваліфікаційна ознака	Асоціація/Товариство	Фонд/Установа
Об'єднання осіб		Майна
Засновники	Фізичні або юридичні особи	Фізичні або юридичні особи
Мінімальне число засновників	Не менше двох	Один та більше
Заснування за заповітом	Не допускається	Можливе за визначеними процедурами

Мінімальний вік засновників	Встановлюється для дитячих та молодіжних організацій в окремому законодавстві	Старше 18 років для фізичних осіб
Членство	Індивідуальне фіксоване	Немає
Засновники та органи управління	Засновники (члени) беруть участь в управлінні організацією	Засновники не беруть участі в управлінні організацією
Наявність майна при заснуванні	Необов'язкова	Обов'язкова. Для фонду встановлюється мінімальна сума (капітал фонду)
Установчі документи	Статут, рішення про утворення, протокол установчих зборів	Статут, засновницька угода або установчий протокол чи заповіт, що містить доручення на створення фонду
Вищий керівний орган	Загальні збори (з'їзд, конференція)	Наглядова рада

Фінансування НПО

Найважливіше питання існування та діяльності НПО — наявність певних фінансових ресурсів.

У залежності від законодавства, внутрішньої економічної ситуації в країні та присутності іноземних донорських організацій фінансові можливості НПО будуть різні, проте, незалежно від країни, фінансові надходження для НПО можна відповідним чином класифікувати.

Українське законодавство, що впливає на фінансування НПО

Оподаткування доходів НПО, правила оподаткування пожертв юридичних осіб на користь НПО визначаються Законом «Про оподаткування прибутку підприємств».

Регулювання оподаткування доходів фізичних осіб, а отже і податковий режим пожертв фізичних осіб на користь НПО встановлюються декретом Кабінету міністрів «Про прибутковий податок з громадян».

Джерела надходжень	Внески засновників/	Членські внески	Пожертви фізичних осіб	Пожертви юридичних осіб	Доходи від власної економічної діяльності
Хто приймає рішення/від чийшої волі залежить	Воля засновників або членів	Воля фізичної особи, що надає пожертву	Рішення органу/ посадової особи про виділення коштів	Рішення статутного органу НПО про ведення економічної діяльності відповідно до статуту	Парламент — для субсидій з державного, місцева рада — для місцевого бюджетів
Необхідний нормативний акт, що сприяє чи не допускає надходжень	Статут організації, що передбачає внески, рішення органу про встановлення суми внесків	Наявність легальних можливостей надати пожертву та пільг з оподаткування пожертв у національному законодавстві	Наявність легальних можливостей надати пожертву та пільг з оподаткування пожертв у національному законодавстві	Відсутність заборони для НПО займатись економічною діяльністю. Збереження статусу неприбутковості при веденні такої діяльності	Закон про державний бюджет або рішення про місцевий бюджет, або національний закон про порядок надання субсидій чи рішення місцевої ради про субсидії з місцевого бюджету

1. Внески засновників/Членські внески

Проблема. Закон про оподаткування прибутку підприємств не визначає членські внески як такі, що не оподатковуються прибутковим податком для громадських та благодійних організацій.

2. Пожертви фізичних осіб

Проблема. Недостатні надходження до НПО з боку фізичних осіб.

Причина. Фізичні особи не зацікавлені в здійсненні пожертвувань НПО, оскільки за декретом КМУ «Про прибутковий податок з громадян» вони теоретично можуть розраховувати на зменшення оподаткованого доходу лише у разі перерахування коштів лише у благодійні організації і в сумі, що не перевищує 4% доходу. Механізм зменшення бази оподаткування на суму пожертв також відсутній, тому реального зниження податку нема. Встановлення межі перерахувань для фізичної особи в 4% для України з

украї малими доходами фізичних осіб робить адміністрування цієї пільги чи не дорожчим від можливих перерахунків коштів від громадян до НПО.

Редакція декрету	Редакція статті проекту Податкового кодексу, ухваленого у 2-му читанні	Пропозиція з уточнення норми
Стаття 5. Суми виплат, що не включаються до сукупного оподаткованого доходу	Стаття 3011. Валові витрати	
1. До сукупного оподаткованого доходу, одержаного громадянами в період, за який здійснюється оподаткування, не включаються:	(1) До розрахунку валових витрат платника податку включаються:	
к) суми, що направляються платниками податку до благодійних установ та організацій, але не більше 4 відсотків від суми задекларованого сукупного оподаткованого доходу за звітний рік, що враховується під час подання декларації із сукупного оподаткованого доходу за такий рік;	а) сума коштів або вартість майна, переданих у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, визначеним статтею 2058 розділу II цього Кодексу, у розмірах, що не перевищують 4 процентів суми скоригованого валового доходу фізичної особи за підсумками податкового року;	а) сума коштів або вартість майна, переданих у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, визначеним статтею 2058 розділу II цього Кодексу, <i>але не більше десяти відсотків від суми сукупного оподаткованого доходу за попередній звітний рік, що враховується під час подання декларації із сукупного оподаткованого доходу за поточний звітний рік. Підставою для виключення сум, направлених неприбутковим організаціям із сукупного доходу, є приходний касовий ордер або інший документ, що підтверджує отримання неприбутковою організацією коштів або майна та копія документу, що підтверджує включення цієї організації до реєстру неприбуткових організацій.</i>

Коментар. Пропозиція, викладена в таблиці, має на меті: по-перше, розширити можливості громадян щодо перерахування власних коштів для НПО; по-друге, значно спростити процедуру перерахування коштів чи передачі майна НПО та встановити механізм для отримання податкових знижок при декларуванні своїх доходів в ДПА.

3. Пожертви юридичних осіб

Проблема. Недостатні надходження до НПО з боку юридичних осіб.

Причина. Юридичні особи не зацікавлені в перерахуванні коштів до НПО, оскільки

по-перше: в 4 % суми прибутку, що може бути списана на добровільні пожертви, входять і добровільні відрахування до державного та місцевого бюджетів і до органів влади і установ, ними утворених. Саме тому більшість пожертв з цих 4% ідуть державним та комунальним закладам, а не НПО;

по-друге: в сучасній економічній ситуації значна частка підприємств працює з мінімальним прибутком або без прибутку, що унеможливорює будь-які перерахування для НПО;

по-третє: значна частка дрібного та середнього бізнесу сплачують фіксований податок з доходу, тому для них взагалі немає жодного стимулу для перерахування коштів НПО.

Редакція чинного Закону «Про оподаткування прибутку підприємств»	Редакція статті проекту Податкового кодексу, ухваленого у 2-му читанні	Пропозиція з уточнення норми
Стаття 5. Суми, що включаються до складу валових витрат виробництва та обігу	Стаття 2030. Суми, що не включаються до складу валових витрат виробництва та обігу	
До складу валових витрат виробництва та обігу включаються: 5.2.2. Суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані (передані) до Державного бюджету України або бюджетів територіальних громад, до неприбуткових організацій у випадках, визначених у пункті 7.11 цього Закону, але не більш ніж чотири відсотки оподаткованого прибутку попереднього звітного періоду, за винятком відрахувань, запроваджених пунктом 5.8 цієї статті.	До складу валових витрат виробництва та обігу включаються: а)... б) кошти або вартість майна, добровільно перераховані (передані) до Державного або місцевих бюджетів, до неприбуткових організацій у випадках, визначених у статті 2058 цього кодексу, але не більш ніж чотири проценти оподаткованого прибутку попереднього звітного року.	б) кошти або вартість майна, добровільно перераховані (передані) до Державного або місцевих бюджетів, до неприбуткових організацій у випадках, визначених у статті 2058 цього кодексу, але не більш ніж чотири проценти оподаткованого прибутку попереднього звітного року або не більш 0,2 проценти валового доходу попереднього звітного року, за вибором платника податку.

Коментар. Введення альтернативи для юридичних осіб, суб'єктів підприємницької діяльності щодо можливості перерахування коштів для НПО

з прибутку або з доходу дасть змогу значно розширити можливу базу надходжень для НПО та спростити адміністрування цієї можливості в самих юридичних особах.

4. Доходи від власної економічної діяльності

Питання щодо отримання НПО доходів від власної економічної діяльності є найбільш складне для вирішення, проте без надання можливостей НПО отримувати такі доходи годі сподіватися на стабільний та динамічний розвиток третього сектору в Україні.

Проблема. НПО може бути важливим фактором надання соціально значимих послуг у сферах, де не працює бізнес (недостатня норма прибутку) і де нема достатньої кількості таких послуг з боку держави чи органів місцевого самоврядування. Для надання таких послуг потрібні певні фінансові затрати з боку НПО. Кількість та якість наданих послуг можуть бути кращі, якщо хоча б частково видатки на надання таких послуг компенсуватимуться споживачем за плату.

Платником у цьому випадку може бути або безпосередній споживач — фізична особа, або замовник — орган державної влади чи місцевого самоврядування, який замовляє послуги для третіх осіб чи громади в цілому.

В обох випадках НПО виступає як продавець послуг — підприємницька організація.

Виникає питання:

1. Чи може НПО надавати платні послуги взагалі, виходячи з природи НПО як організації, що створена без мети отримання прибутку?
2. Якщо може надавати такі послуги, то які: пов'язані зі статутною діяльністю чи будь-які?
3. Який режим оподаткування доходів від цих послуг?
4. Яким чином не допустити зловживань з економічною діяльністю НПО, які обмеження мають бути передбачені в законі?
5. Яким чином не допустити недобросовісної конкуренції між НПО і бізнесом, адже НПО можуть демпінгувати ціни, оскільки мають пільги з оподаткування?

Досвід правового регулювання НПО у різних країнах різний, але в загальному тенденції досить чіткі:

1. Що бідніша країна, то менш розвинене громадянське суспільство та законодавство у цій країні, то менше можливостей НПО вести будь-яку економічну діяльність.

2. Що більш розвинена держава, то більш потужніша економічна система та громадянське суспільство в цій державі, то більше можливостей ма-

ють НПО в своїй економічній діяльності й набагато детальніше законодавство щодо оподаткування діяльності НПО має ця держава.

Економічна діяльність НПО, можливі варіанти			
Економічна діяльність неприпустима	Економічна діяльність можлива лише по окремих видах, що співпадають із цілями НПО	Допустима економічна діяльність основна — пов'язана із статутними цілями, та неосновна — якщо доходи від неї не перевищують встановленого відсотка від усіх надходжень НПО	Допустима економічна діяльність основна — пов'язана із статутними цілями та неосновна — без обмеження її сум
Організації мають пільги з оподаткування прибутковим податком усіх надходжень	Організації мають пільги з оподаткування прибутковим податком усіх надходжень, у тому числі від оплати послуг	Організації мають пільги з оподаткування прибутковим податком усіх надходжень, у тому числі від оплати послуг. У разі перевищення доходів від неосновної діяльності визначеного відсотка, ці доходи оподатковуються за загальною шкалою	Організації мають пільги з оподаткування прибутковим податком доходів від основної діяльності та сплачують податок за загальною шкалою від інших доходів
Отримання НПО доходів від економічної діяльності веде до втрати нею неприбуткового статусу та до вжиття санкцій, аж до примусової ліквідації	Обов'язковими вимогами отримання пільг з оподаткування доходів від основної діяльності є: 1. Виключний перелік видів діяльності, передбачений статутними документами організації відповідно до переліку встановленого податковим законом. 2. Вимога до нерозподілу отриманих доходів між засновниками, учасниками НПО та пов'язаними з ними особами. 3. Використання доходів від основної діяльності на досягнення мети та завдань НПО. 4. Вимога нерозподілу коштів та майна НПО між засновниками, учасниками НПО та пов'язаними з ними особами при ліквідації НПО.		

Основна та неосновна діяльність

Приклад.

Бібліотека — неприбуткова організація. Основною статутною метою діяльності такої НПО є накопичення, збереження книжкового фонду для його використання мешканцями містечка.

Бібліотека може утримуватися за рахунок внесків засновників, державних субсидій, пожертвувань фізичних та юридичних осіб та надходжень від:

- послуг за користування бібліотечним фондом — основна діяльність;
- випуску та продажу каталогів бібліотечного фонду — основна діяльність;
- пошуку та замовлення видань за міжбібліотечними каталогами — основна діяльність;
- доходів від кафетерію, що знаходиться в бібліотеці — неосновна діяльність;
- випуску та продажу популярної літератури — неосновна діяльність.

У випадку неосновної діяльності оподаткування здійснюється за загальними правилами, адже випуск популярної літератури чи харчування, по-перше, прямо не пов'язане з метою діяльності бібліотеки, а по-друге — пільги з оподаткування цих видів діяльності можуть призвести до того, що видані бібліотекою книги та рівень цін у кафе можуть бути нижчі, ніж у підприємців, котрі сплачують усі види податків. Це дає підстави говорити про недобросовісну конкуренцію — підприємці можуть у судовому порядку домагатися закриття кафе, заборони на випуск бібліотекою книжок, скасування пільг.

Визначення переліку видів діяльності, доходи від яких для НПО не оподатковуються (є основною діяльністю)

Як і у випадку з визначенням основної та неосновної діяльності, питання досить складне. Кількість таких видів діяльності визначається в кожній країні по-своєму, з огляду на власні пріоритети та економічну ситуацію в державі. Головним є правило, за яким види діяльності мають бути визначені досить конкретно, без довільних тлумачень як з боку НПО (для їхнього більш широкого розуміння), так і з боку адміністративних органів (які завжди витлумачують їх більш звужено).

Наприклад, *спортивна діяльність*. Таке формулювання передбачає найрізноманітніші види діяльності: професіональний спорт, комерційні турніри з призовими фондами в мільйони доларів, трансфертні перегони з обігом коштів у десятки мільйонів «зелених» — усе це, ясна річ, не підпадає під неприбуткову діяльність. Проте спортивна діяльність — це й організація аматорських спортгуртків для дітей, інвалідний спорт, змагання з люби-

тельського спорту, фізкультура і т.п., що справді є не сферою бізнесу, а суспільно-корисною діяльністю, що має підтримуватися державою.

Формулювання, зрозуміло, потребує уточнення на зразок: «Діяльність, пов'язана з розвитком аматорської фізкультури та спорту, крім змагань та інших заходів, що передбачають отримання переможцями грошових виграшів.»

Нижче наведено таблицю можливих для НПО видів діяльності, доходи від якої могли б вважатися доходами від основної діяльності та не оподатковуватися.

Ви можете взяти участь у голосуванні щодо пропонованих видів основної діяльності, а також вписати до цієї таблиці уточнену чи свою редакцію певного виду діяльності, вирізати цей аркуш та надіслати за адресою: *м. Київ — 103, бул. Дружби народів 24/2 к.42. МЦНП, Ткачук А.Ф.*

№	Вид діяльності	Підтримую – 1. Не підтримую – 2.	Власна редакція
1.	Соціальна допомога, соціальна робота, у тому числі допомога багатодітним та неповним сім'ям, підтримка літніх людей з низьким рівнем доходів.		
2.	Охорона здоров'я, попередження та профілактика хвороб, діяльність щодо реабілітації осіб, які цього потребують.		
3.	Підтримка та захист материнства й дитинства, забезпечення представлення інтересів дітей та підлітків (неповнолітніх).		
4.	Створення умов та можливостей для розвитку соціальних груп населення, що перебувають у складному економічному становищі.		
5.	Науково-дослідна діяльність в інтересах суспільства.		
6.	Освіта та навчання, розвиток навичок, перекваліфікація працездатних, поширення загальних знань по окремих галузях, допомога в працевлаштуванні соціально вразливим групам населення.		
7.	Просвітня діяльність, створення умов для доступності необхідних знань у галузі права, культури, літератури.		
8.	Культурна діяльність, не пов'язана з шоу-бізнесом, проведення культурних та мистецьких заходів.		
9.	Збереження культурної та історичної спадщини.		

№	Вид діяльності	Підтримую — 1. Не підтримую — 2.	Власна редакція
10.	Екологічна діяльність, захист навколишнього природного середовища, захист рослин та тварин.		
11.	Захист прав людини та громадянина.		
12.	Діяльність, пов'язана зі збереженням національної ідентичності та культурного розвитку національних меншин в Україні та українців за кордоном.		
13.	Аматорська спортивна діяльність, у тому числі організація та проведення змагань спортсменів-любителів.		
14.	Сприяння органам державної влади та місцевого самоврядування в охороні громадського порядку, безпеки руху, пожежної безпеки, обороноспроможності держави та охороні кордонів, спасінні людей та майна при катастрофах та їхнє попередження.		
15.	Захист прав споживачів, зокрема проведення незалежних експертиз якості та безпечності товарів та послуг.		
16.	Сприяння Європейській інтеграції України.		
17.	Діяльність із надання послуг виключно неприбутковим організаціям.		
18.	Діяльність із виконання державних та місцевих програм соціального розвитку, в тому числі у рамках соціального замовлення.		
19.			

Вимога до нерозподілу прибутку

Ще одним запобіжником, який має не допустити перетворення НПО на бізнес, у разі надання можливостям НПО отримувати доходи від основної діяльності без втрати статусу неприбутковості, є вимога нерозподілу прибутку.

Ця вимога має комплексний характер: по-перше, доход НПО не може бути розподілений серед засновників, членів чи пов'язаних з ними особами; по-друге, майно організації при її ліквідації не може бути розподілене між цими особами; по-третє, статутні документи організації повинні мати правила щодо можливого конфлікту інтересів.

Ситуація в українському законодавстві

У нині чинному законі «Про оподаткування прибутку підприємств» є дві норми, що не дають реальної можливості ефективно використовувати право НПО отримувати кошти від основної діяльності. Це абзац 1 пункту 7.11.9 частини 7.11. статті 7 Закону, який встановлює обов'язкову норму щодо витрачання НПО отриманих коштів протягом року та абзац 3 пункту 7.11.13 цієї ж статті, який визначає зміст основної діяльності.

У проекті нового Податкового кодексу ці питання також знайшли своє відображення. Так, вимога щодо обов'язкового витрачання коштів за рік випала з проекту кодексу; якщо так станеться насправді, то НПО отримають можливості до інвестування свої діяльності, оскільки зможуть накопичувати фінансові ресурси. Що стосується переліку видів діяльності, то й тут сталися певні зміни, які заслуговують на увагу, хоча половинчатість рішення не дає підстав сподіватися на те, що в останній момент усе знову не зміниться на гірше.

Редакція чинного Закону «Про оподаткування прибутку підприємств»	Редакція статті проекту Податкового кодексу, ухваленого в другому читанні	Пропозиція по уточненню норми
7.11.9. У разі коли доходи неприбуткових організацій, отримані протягом звітного (податкового) року з джерел, визначених відповідними підпунктами 7.11.2 – 7.11.7, на кінець першого кварталу наступного за звітним року перевищують 25 відсотків загальних валових доходів, отриманих	У проекті кодексу, ухваленого в другому читанні, цієї вимоги для громадських та благодійних організацій нема. Але оскільки нема гарантії, що вона знову не з'явиться на наступне читання, варто розглянути пропозицію щодо можливої трансформації чинної норми.	(2) Не менше 10% суми коштів неприбуткової організації на кінець фінансового року має бути витрачено в наступному за ним році відповідно до цілей діяльності організації, визначених статутними документами. У випадку недотримання цієї

протягом такого звітнього (податкового) року, така неприбуткова організація зобов'язана сплатити податок з нерозподіленої суми прибутку за ставкою 30 відсотків до суми такого перевищення. Внесення до бюджету зазначеного податку здійснюється за результатами першого кварталу наступного за звітним року у строки, встановлені для інших платників податку.		вимоги організація зобов'язана сплатити податок на прибуток на різницю сум розрахункових та фактичних витрат на статутну діяльність у встановленому порядку за загальною ставкою оподаткування ⁶ .
	Стаття 2058. Оподаткування неприбуткових установ і організацій	Стаття 2058. Оподаткування неприбуткових організацій ⁷
Під терміном «основна діяльність» слід розуміти діяльність неприбуткових організацій з надання благодійної допомоги, просвітніх, культурних, наукових, освітніх та інших подібних послуг для суспільного споживання, зі створення системи соціального самозабезпечення громадян та для інших цілей,	(18) Для цілей цієї статті під терміном «основна діяльність неприбуткових організацій» визнається діяльність неприбуткових організацій з надання благодійної допомоги, просвітніх, культурних, культурних, наукових, освітніх, спортивних та інших подібних послуг для суспільного	(18) Для цілей цієї статті під терміном «основна діяльність неприбуткових організацій» визнається передбачена статутом діяльність неприбуткових організацій з надання благодійної допомоги, соціальних, просвітніх, культурних, культурних, наукових, освітніх,

⁶ Ця пропозиція, з одного боку, дає можливість НПО накопичувати ресурси, а з другого - передбачає обов'язкове інвестування накопичених коштів на статутну діяльність. Це своєрідна засторога від того, аби НПО не перетворилися виключно на споживача коштів у власних потребах й не більш.

⁷ Ухвалений Цивільний кодекс визначає дві основні організаційно-правові форми юридичних осіб: товариство та установа. Слово «організація» не визначає організаційно-правову форму, є загальним терміном, що охоплює будь-яку організаційно-правову форму юридичної особи, тому не може вживатися пара термінів, що мають зовсім інший юридичний зміст. Ми тут не пропонуємо розширену формулу визначення «основної діяльності» та власний перелік допустимих видів для такої діяльності, оскільки законодавець запропонував свій, хоча дуже загальний, перелік, який дає змогу НПО підвести під цей перелік дуже багато видів діяльності. Цілком вірогідно, що через деякий час після введення в дію цього кодексу перелік доведеться переглядати й формулювати види діяльності дуже й дуже конкретно. (Примітка Автора).

передбачених статутними документами, укладеними на підставі норм відповідних законів про неприбуткові організації. Статутні документи неприбуткових організацій повинні містити вичерпний перелік видів їхньої діяльності. До основної діяльності не включаються будь-які операції з продажу товарів (робіт, послуг) неприбутковими організаціями, визначеними абзацами «в» і «г» підпункту 7.11.1, особам, іншим ніж засновники, учасники або члени (їхні вповноважені особи) таких неприбуткових організацій.	споживання, із створення системи соціального самозабезпечення громадян, у тому числі для фінансування та соціального захисту членів кредитних спілок.	спортивних та інших подібних послуг для суспільного споживання, із створення системи соціального самозабезпечення громадян, у тому числі для фінансування та соціального захисту членів кредитних спілок.
---	---	---

5. Бюджетні субсидії з державного або місцевого бюджетів

Фінансування НПО за рахунок бюджетних коштів досить типове для України, особливо щодо окремих видів організацій, як, наприклад, ветеранські, інвалідські чи творчі спілки.

Для отримання НПО коштів з державного бюджету вона має бути включена або в рядок бюджету на поточний рік, або в окремий рядок кошторису окремого міністерства, через яке здійснюватиметься таке фінансування. Закон про державний бюджет ухвалюється Верховною Радою України.

Для отримання коштів з місцевого бюджету схема аналогічна, лише все відбуватиметься на місцевому рівні, а бюджет ухвалює відповідна місцева рада.

Моральною проблемою фінансування НПО прямо із бюджету є критерій відбору: чому фінансування отримують лише ті, а не інші організації?

Вирішити питання справедливості розподілу бюджетних коштів можна лише встановивши певні правила та процедури розгляду пропозицій на таке фінансування, або давши можливість громадянам самим вирішувати, які організації можуть отримувати кошти з бюджету через спеціальну процедуру: громадянин, подаючи декларацію про свої доходи в податкову службу, сам пише заяву про перерахування, наприклад, 2% ним сплачених податків у конкретну, ним же визначену, НПО, яка відповідає критерію, встановленому законодавством.

Оскільки друга можливість(через громадян) в Україні поки ще неможлива до реалізації, то варто розглянути можливості фінансування НПО з

бюджетів двома способами: через бюджетні субсидії, що надаються у вигляді державних чи муніципальних грантів переможцям у конкурсах програм і проектів НПО, або через оплату послуг НПО, які отримали державне чи муніципальне замовлення в рамках тендерних закупок, що проводяться відповідно до Закону «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти».

Якщо у випадку субсидій все досить просто (чинне законодавство не забороняє такого механізму), то у випадку із закупівлями є кілька проблем: перша — НПО прямо не фігурують як можливі суб'єкти закупівель у Законі «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»; друга — чистота процедури на отримання замовлення у разі виграшу НПО тендеру на закупівлю, якщо були учасниками і підприємницькі організації. Адже НПО має пільги з оподаткування й тому може демпінгувати ціни. Ще одна проблема: наскільки отримання НПО замовлення співпадатиме з її неприбутковим статусом і чи послуги, що надаватимуться в рамках замовлення її основною діяльністю, що не оподатковується?

Оскільки детальний розгляд питання доступу НПО на ринок тендерних закупівель не є предметом нашої уваги, ці проблеми не деталізуватимемо, а лише наведемо найважливіші відмінності між конкурсом на субсидії та конкурсом/тендером на замовлення.

Основні відмінності між грантом/субсидією та замовленням

	Грант/субсидія	Тендер/замовлення
Мета	Допомога цільовій групі чи виконання цільових програм	Придбання товарів, робіт чи послуг
Роль органу влади	Донор	Покупець/клієнт
Учасник	НПО	Будь-яка фізична чи юридична особа — суб'єкт підприємницької діяльності
Форма пропозиції	Заявка /ініціатива або відповідь на пропозицію	Оферта/Відповідь на пропозицію
Вид діяльності	Виконання дій на користь третіх осіб, а не донора	Виконання дій, надання товарів, робіт, послуг безпосередньо покупцеві
Головна умова перемоги	Нецінові фактори: бюджет проекту не є ціною послуги	Цінові фактори
Конкуренція	Як правило, так	Так
Умови оплати діяльності НПО	Повне або часткове фінансування заходів та адміністрування	Фіксована ціна/ставка або витрати і прибуток
Час оплати	Фінансування витрат або їхньої частки перед початком виконанням проекту	Оплата за фактом або з передоплатою
Ризик за неякісне виконання	Виплачені кошти не повертаються	Товари, роботи, послуги при порушенні угоди не оплачуються, діють штрафні санкції до виконавця
Юридична підстава	Договір цільового фінансування або пожертва	Договори купівлі-продажу, оренди або підяду тощо
Не використані кошти	Повертаються донорові	Не повертаються, ціна визначається в договорі

Підсумок

Нинішнє українське законодавство, що регулює питання діяльності НПО, стало певним гальмом подальшого розвитку мережі організацій громадянського суспільства в Україні. Багато правил та процедур застарілі й недостатньо прозорі. Особливо важливим є встановлення більш ефективної та зрозумілої системи фінансування діяльності НПО, в тому числі через можливості утворення фондів як НПО для фінансування НПО, отримання бюджетного фінансування та можливостей для самостійного «заробляння» коштів.

Всього цього можна досягти через внесення змін до нині чинних та ухвалення нових законів. НПО не можуть стояти осторонь цього процесу.

Оскільки в нашій праці сконцентровано думки й погляди багатьох людей, що займаються проблемами законодавства для НПО, назагал пропонуємо ідеї щодо напрямків удосконалення цього законодавства.

Зведена таблиця

Законодавчий акт	Проблема	Пропозиція
Чинне законодавство		
Цивільний кодекс України РСР. Ред. 1963 р. 1540-06	Кодекс морально застарів, не регулює жодних питань діяльності НПО.	Ухвалено новий Цивільний кодекс, якого ще не підписано.
2460-ХІІ Закон України «Про об'єднання громадян»	Закон функціонально був підготовлений до регулювання політичних партій та громадських організацій. На сьогодні уже існує закон про партії. Що ж до громадських організацій, то чинний закон завузький, не регулює багато питань, які віднесено до підзаконних актів, а також не визначає реальних можливостей діяльності не зареєстрованих громадських організацій.	Розробити та ухвалити новий закон «Про громадські організації» з урахуванням норм нового Цивільного кодексу, особливо в частині організаційно-правових норм, та ГО без статусу юридичної особи.

Законодавчий акт	Проблема	Пропозиція
Чинне законодавство		
531\97-ВР Закон України «Про благодійництво і благодійні організації»	Закон значно звузив базу благодійництва, оскільки прив'язав благодійництво не до діяльності, а до факту реєстрації організації як благодійної. Юридична техніка закону дуже недосконала. Декларуючи можливість утворення БО в різних організаційно-правових формах, не дає жодних правових підстав для існування фондів.	Закон слід скасувати після введення поняття благодійництва до податкового законодавства..
283/97-ВР Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»	Закон нечітко визначає поняття неприбутковості для організацій громадянського суспільства; нечітко визначає поняття основної діяльності і режиму оподаткування окремих видів надходжень НПО, як-от членські внески, гранти, бюджетні субсидії; звужує перелік пасивних доходів; не створює можливостей для накопичення коштів НПО для фінансування довготривалих проектів; не сприяє розширенню бази надходжень НПО від малого та середнього бізнесу.	Є два варіанти вирішення цієї проблеми: 1) через внесення змін до чинного закону; 2) через ухвалення нового Податкового кодексу з урахуванням вирішення означених проблем. Пропозиції щодо створення нормальних умов для забезпечення фінансових надходжень НПО розглянуто вище.
13-92 Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян»	Декрет не дає реальних можливостей громадянам вносити кошти на розвиток НПО із власних доходів, оскільки не визначено механізмів внесення коштів, а перелік НПО звужено виключно до БО; обмежує можливості НПО надавати реальну допомогу громадянам, оскільки звужує питання допомоги лише від БО, а не від ГО, яких є абсолютна більшість; створює можливості санкцій для тих БО чи ГО, які надають допомогу громадянам, за різних підстав, що юридично визначені не чітко.	Розв'язання проблеми можливо: 1) через внесення змін до чинного Декрету; 2) через врахування інтересів НПО з цих питань при ухваленні нового Податкового кодексу, який поглинає предмет регулювання Декрету. Пропозиції щодо удосконалення норм податкових взаємовідносин громадянина у разі його співпраці з НПО розглянуто вище

Законодавчий акт	Проблема	Пропозиція
Перспективне законодавство		
Закон «Про непідприємницькі організації»	На сьогодні в Україні нема базового закону, який би регулював усі питання, спільні для різних видів НПО: організаційно-правові форми, реєстрація, утворення, поділ, ліквідація, реєстри, перевірки тощо. Нині у кожному законі щодо будь-якого виду НПО регулюються в першу чергу саме ці, спільні для всіх, питання, але дещо по-різному, що веде до дедалі більшої плутанини.	Верховною Радою України ухвалено рік тому в першому читанні проект закону «Про непідприємницькі організації». Нині слід доопрацювати цей законопроект з урахуванням норм Цивільного кодексу, ухваленого в цілому, оскільки в процесі остаточного ухвалення кодексу відбулися зміни, не враховані в проекті закону.
Закон «Про продовольчі банки»	Закон фактично має регулювати специфічний вид НПО — основною метою діяльності якої є накопичення продовольчих ресурсів та передача тим НПО, що напряду працюють з фізичними особами вразливих категорій населення.	Проект закону з такою назвою не був підтриманий Верховною Радою в першому читанні, в основному з причини незрозуміння предмету регулювання і застосування в проекті слова «банк». Потребує доопрацювання з урахуванням Цивільного кодексу та ухвалення Закону «Про непідприємницькі організації».

Зміст

Що таке «третій сектор»?	3
Ознаки організацій третього сектору	3
Термінологія	5
Причини виникнення недержавних непідприємницьких організацій	6
Термінологія за українським законодавством	7
Організаційно-правові форми організацій третього сектору як юридичних осіб	9
Асоціація/товариство	10
Спілка/союз	11
Фонд/фундація	11
Установа	12
Фінансування НПО	13
1. Внески засновників/Членські внески	14
2. Пожертви фізичних осіб	14
3. Пожертви юридичних осіб	16
4. Доходи від власної економічної діяльності	17
5. Бюджетні субсидії з державного або місцевого бюджетів	25
Основні відмінності між грантом/субсидією та замовленням ..	27
Підсумок	28

Редактор: *Олександр Климчук*
Обкладинка: *Галина Анненко*
Макет: *Віталій Усатенко*

Підписано до друку з оригінал-макету 24.01.2002.
Формат 60x84/16. Гарнітура Newton. Папір офсетний.
Умовн.-друк. арк. 1.86. Обл.-вид. арк. 0.84 . Наклад 500. Зам. 01/02.

*Віддруковано на поліграфічному обладнанні
Інституту громадянського суспільства*

Інститут громадянського суспільства
01103, Київ, б.Дружби народів, 22, к.21
E-mail: csi@csi.org.ua
www.csi.org.ua